

Голові разової спеціалізованої
вченої ради
ДФ 18.092.001 у
Бердянському державному
педагогічному університеті
доктору філологічних наук,
професору
Харлан Ользі Дмитрівні

Відгук

офіційного опонента **Гребенюк Тетяни Володимирівни**, доктора філологічних наук, професора кафедри культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету на дисертацію **Мітракової Оксани Олегівни «Інтерпретація образу Орфея в європейській прозі XX століття»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність обраної теми дослідження.

Образ Орфея належить до скарбниці традиційних образів світового мистецтва, які стають об'єктами художньої інтерпретації й творчого переосмислення митців у кожную історико-культурну епоху. Надзвичайно плідним у плані різновидів оптики художнього бачення цього образу стало XX століття, адже воно засвідчило зміну некласичної світоглядної парадигми постнекласичною, що в літературі здобуло свій вияв у зміні модернізму постмодернізмом. Дисертаційне дослідження Мітракової Оксани Олегівни є актуальним ще й тому, що воно містить аналіз специфічних рис художнього втілення образу Орфея в модерністських і постмодерністських творах європейської прози, здійснений уже в епоху завершення постмодернізму, що дає дослідниці можливість виходу з його силового поля й неупередженого вивчення художнього матеріалу. Посилюється актуальність обраної теми й тим фактом, що попри наявність численних праць, присвячених аналізу образу Орфея в літературах окремих країн і епох, запропонована дисертація є першим системним дослідженням різнонаціональних утілень цього образу в літературі на стику модерністських і постмодерністських творчих тенденцій.

2.Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність.

Положення й висновки дисертації О.О. Мітракової є обґрунтованими й вірогідними, адже при аналізі художньо-літературного матеріалу дисертантка послуговується набором адекватно дібраних дослідницьких методів і підходів, зокрема, загальнонауковими емпірико-теоретичними методами, системно-функціональним підходом до вивчення літературних явищ, компаративним, культурно-історичним, порівняльно-історичним, генетичним, міфологічним, описовим методами тощо. Вибір текстового матеріалу для дослідження дисертантка обґрунтовує репрезентативністю художнього моделювання образу Орфея, хронологічною співвіднесеністю творів, їх жанрово-стильовою модальністю, геокультурною варіативністю й науковою перспективністю.

У першому підрозділі першого розділу дисертації аналізуються методологічні засади міфокритики в літературознавстві. О.О. Мітракова аналізує змістове наповнення поняття міфу, трансформацію мистецьких і наукових поглядів на міф від Античності до нашого часу, розглядає різні наукові концепції міфу, зупиняючись на концепціях Є. Мелетинського, Ю. Лотмана та ін. Дисертантка окреслює робочі дефініції понять, релевантних для її дисертаційного дослідження, зокрема, міфеми, міфологіми, міфологізму, архетипу, неоміфу; пояснює зміст міфокритичної методології аналізу літературних творів, місце інтертекстуальних студій у міфокритичному дискурсі літературної творчості. Другий підрозділ першого розділу присвячено аналізу літературознавчих концепцій образу Орфея в художній творчості. Авторка дисертації аналізує зміст поняття літературної традиції. Розглядаючи дискурс понять «вікові образи», «вічні образи», «світові типи», «традиційні образи», О.О. Мітракова, вслід за А.А. Нямцу, обирає за робочий для свого дослідження термін «традиційні образи», апелюючи до його влучності й неметафоричності (с. 49). Також дисертантка вдається до розгляду поняття «орфізм» у літературознавстві й аналізує український і зарубіжний літературознавчий дискурс образу Орфея.

Другий розділ роботи «Міф про Орфея: історія розвитку і побутування в художній літературі» містить аналіз рецепції відповідного міфу та його центрального образу у світовій художній літературі. О.О. Мітракова розглядає основні складові образно-мотивного комплексу цього міфу в добу античності й художнє втілення їх у наступні літературні епохи. Дослідниця детально аналізує втілення орфеїчних мотивів у творах лірики, епосу й драми, зупиняючись, зокрема, на його художніх інтерпретаціях Р.М. Рільке, Ж. Ануя, Лесі Українки, Ю. Андруховича, що цілком закономірно з огляду на те, що основним об'єктом дослідження в роботі обрано саме модерністські й постмодерністські твори.

У третьому розділі дисертації «Орфеїчний мотив у різнонаціональних літературах: типологія і поетика» здійснюється аналіз утілення названого мотиву у творах Г. Пагутяк «Видіння Орфея», Г. Носсака «Орфей і...», Т. Манна «Смерть у Венеції», І. Давидкова «Човен Харона» та Дж. Фаулза «Маг». У першому підрозділі авторка роботи простежує реалізацію у творах тих рис образу Орфея, які споріднюють цей образ із наближеним за смисловим навантаженням образом Пігмаліона. Тобто, до уваги береться насамперед творчий імпульс персонажа, стосунки між творцем і його творінням. Другий підрозділ містить дослідження любовного ядра орфеїчного мотиву. Дисертантка робить цікаві спостереження щодо глибинних екзистенційних підвалин цього мотиву у творі Г. Носсака «Орфей і...», резюмуючи, що тут втілено потяг до невідомого, до смерті, який переживає «внутрішнє «Я» кожної людини» (с. 117). Обґрунтовується також оригінальність художньої інтерпретації образу Еврідіки як Орфеевої опори у творі Г. Пагутяк. При трактуванні образу Ніколаса Ерфе («Маг» Дж. Фаулза) О.О. Мітракова проводить паралелі між орфеїчним образом і образом Одиссея, що переживає спокусу співом сирен і акцентує увагу на насиченості художньої тканини роману «Маг» давньогрецьким міфологічним інтертекстом. У третьому підрозділі подано аналіз орфеїчного мотиву в зіставленні з мотивами міфу про Нарциса. Почавши з екскурсу в історію й теорію досліджень міфу про Нарциса

в літературі, дисертантка зосереджується на перегуку цих двох мотивних комплексів у аналізованих творах (і в прозовому доробку Юрія Андруховича). Щодо роману «Маг» О.О. Мітракова висловлює цікаве доказове спостереження: «Сприйняття світу з погляду Орфея та Нарциса протилежні за своєю суттю. Зцілення Нарциса породжує нового Орфея, який здатен бачити та творити красу, а не тільки споглядати власне відображення. Навпаки ж, Орфей, згубивши творче начало та здатність до співпереживання, перетворюється на Нарциса, стає відголоском творця та естета, але зацикленого на власному еґо» (с. 134). У четвертому підрозділі авторка дисертації досліджує співвідношення мотивів кохання і смерті у творах про Орфея, реалізоване в образній дихотомії «Орфей – Аїд». Структурною основою тут виступає типологія моделей теми «кохання–смерть» (за О. Гальчук), за якою новелу «Смерть у Венеції» дисертантка оцінює як поле для реалізації моделей «смерть як кара за почуття» і «смерть, яка єднає закоханих», роман «Маг» – як утілення моделі «кохання, яке здатне перемогти смерть» і «смерть-катарсис» (останню дослідниця вбачає і в романі «Човен Харона»), новелу «Орфей і ...» – як розгортання моделі «смерті кохання через зраду». Зазначу, що варто було би уточнити також, яка модель реалізується в оповідання «Видіння Орфея» Г. Пагутяк.

Наведені вище наукові положення й висновки дисертації є обґрунтованими й достатньо переконливими завдяки застосуванню адекватного термінологічного й категоріального інструментарію дослідження.

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Новизна рецензованого дослідження зумовлена тим, що воно є першим цілісним і системним дослідженням утілень цього образу Орфея і пов'язаних із ним мотивів у літературах різних країн на стику модерністських і постмодерністських творчих тенденцій

Одержані в роботі результати є достовірними. Достовірність дослідження забезпечується добором адекватної джерельної бази, апробацією роботи й

публікаціями, в яких викладено основні результати дослідження. Матеріали дисертації широко апробовано на 19 наукових заходах різних рівнів, оприлюднено в 13 публікаціях, серед яких – 3 фахові статті, 1 стаття в зарубіжному виданні, нефахові статті, тези. Така кількість друкованих праць є цілком достатньою для гідної репрезентації матеріалів дослідження.

4. Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження.

Результати дисертаційної роботи можуть отримати практичне застосування при викладанні історії української та зарубіжної літератури закладах середньої та вищої освіти, а також спецкурсів і спецсемініарів із відповідної тематики, при написанні студентами курсових робіт, кваліфікаційних робіт бакалавра і магістра, при реалізації наукових досліджень різного рівня з порівняльного літературознавства, української та зарубіжної літератур.

5. Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації.

Анотація дисертаційної роботи адекватно передає її зміст. Усі концептуальні положення дисертації відбито в анотації в обсягах, пропорційних обсягам відповідних розділів і підрозділів. Матеріалу, відсутнього в дисертації, анотація не містить.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

1. Заголовний у дисертації традиційний образ Орфея правомірно розглядається авторкою роботи як комплекс мотивів, у якому реалізуються міфологеми й архетипи. Варто було би обґрунтувати в теоретичному розділі співвідношення понять образу й мотиву, місце мотиву в структурі образу (і навпаки), тим більше, що в третьому, практичному розділі дисертації увагу сфокусовано саме на орфеїчному мотиві в його типологічних і поетикальних виявах.

2. Підрозділ 1.2 («Літературознавча концепція образу Орфея») і другий розділ дисертації («Міф про Орфея: історія розвитку і побутування в художній літературі») певною мірою концептуально дублюються. Варто було би чіткіше розмежувати науковий матеріал, відокремивши історію втілення мотиву в художньо-літературній творчості від аналізу наукового дискурсу.

3. При цитуванні уривків роману Дж. Фаулза «Маг» дисертантка подає цитати англійською й додає свої власні переклади їх. Цитуючи ж інші твори зарубіжних письменників, О.О. Мітракова використовує перекладені українською тексти. Бажано було би уніфікувати порядок цитування іншомовних текстів у дисертації, застосовуючи єдиний принцип до всіх цитованих текстів.

4. Подекуди в дисертації зустрічаємо смислові повтори, як-от фрагменти, де актуалізується зміст давньогрецьких міфів про Орфея і Еврідіку (с. 102 – с. 141), констатація орфеїчної сутності образу Гренуя у романі «Парфуми. Історія одного вбивці» П. Зюскінда (с. 90 – с. 142).

Варто зазначити, що вказані зауваження не знижують наукової цінності роботи, адже згадувані окремі моменти неузгодженості свідчать про активний науковий пошук дисертантки й оригінальність її підходу до аналізованих творів.

7. Загальний висновок та оцінка дисертації.

На підставі викладених вище міркувань можна резюмувати, що дисертація О.О. Мітракової є цілісним, оригінальним дослідженням, вирізняється вдумливістю в підході до аналізованих творів, широтою й системністю аналізу. Методи дослідження адекватні поставленим завданням. Виклад матеріалу дисертації послідовний і логічний.

За актуальністю обраної теми, новизною отриманих результатів, обсягом проведених досліджень, теоретичною й практичною цінністю, а також методичним рівнем вирішення поставлених завдань, дисертаційна робота Мітракової Оксани Олегівни «Інтерпретація образу Орфея в європейській прозі

XX століття» повністю відповідає вимогам, передбаченим «Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а отже, її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – філологія.

Д.ф.н., професор кафедри
культурології та українознавства
Запорізького державного
медичного університету

Підпис
ПІДТВЕРДЖУЮ
відділу кадрів Запорізького
державного медичного університету
... 20 ... р. Підпис

Гребенюк Т.В.

Т.М. Дудукалов

Дудук отримав
28.04.2021 р.
голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 18.092.001
доктор філософських наук, професор
Хармак О.Р.